

УДК 378.091.33:364.044.4
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.252-255

Савельчук Ірина Борисівна

доктор педагогічних наук, професор
кафедра соціальної освіти та соціальної роботи
Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, м.Київ, Україна
лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інститут проблем виховання НАПН України, м.Київ, Україна
iraaut@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0001-6813-4548>

Бибик Дар'я Дмитрівна

доктор філософії у галузі Соціальна робота, доцент
кафедра соціальної освіти та соціальної роботи
Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, м.Київ, Україна
лабораторія соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інститут проблем виховання НАПН України, м.Київ, Україна
dasha.bybyk@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-9947-8503>

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ «СОЦІАЛЬНА РОБОТА»

***Анотація.** У статті розкривається специфіка досвіду організації та управління самостійною роботою здобувачів вищої освіти в галузі «Соціальна робота» в умовах дистанційної освіти. Обґрунтовується доцільність поєднання й застосування традиційних та інноваційних методів і форм організації самостійної роботи у процесі професійної підготовки фахівців соціальної сфери. З'ясовано, що дистанційний формат навчання посилює значення масових відкритих онлайн курсів, які забезпечують набуття студентами навичок самостійного здобуття нових знань для подальшого їх застосування в практичній соціальній роботі. Мета дослідження: обґрунтування необхідності використання елементів неформальної освіти для організації самостійної роботи майбутніх фахівців соціальної сфери та доведення важливості масових відкритих онлайн курсів для самоосвіти та професійного зростання студентів. Застосування вивчення й аналізу літератури та методів системно-функціонального аналізу дозволило виокремити основні напрями удосконалення процесу організації самостійної роботи студентів. Результати дослідження. Запропоновано комплексно поєднувати традиційні форми самостійної роботи з елементами неформальної освіти під час дистанційної форми організації підготовки соціальних працівників. Описано основні форми самостійної роботи студентів для забезпечення якісної підготовки майбутніх соціальних працівників. Досліджено особливості застосування масових відкритих онлайн курсів для самоосвіти та професійного зростання студентів.*

***Ключові слова:** самостійна робота, дистанційна освіта, майбутні фахівці соціальної сфери, методи та форми організації навчання, масові відкриті онлайн курси.*

Вступ. Реалізація завдань професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери вимагає вивчення та наукового переосмислення застосування методів та форм організації навчання та самостійної роботи студентів, особливо у форматі дистанційної освіти. Абсолютно логічно, що відповідно до цілей і завдань дистанційної освіти в Україні відбувається підвищення ролі самоосвітньої діяльності студентів, що, безумовно, призводить до зміни форм і методів її організації та стимулювання. Як показує практика впровадження дистанційної освіти, яка стає однією з основних форм навчання, самостійна робота студентів спрямовується на формування системи знань, навичок та умінь цілеспрямованої самоосвітньої діяльності, підвищення навичок самоосвіти та професійного зростання. За таких умов студент повинен не тільки засвоїти необхідний теоретичний матеріал, а й навчитися співвідносити теоретичні концепції соціальної роботи щодо їх застосування у роботі з різними категоріями отримувачів соціальних послуг або при організації соціальної роботи в певних сферах життєдіяльності суспільства.

У зв'язку з цим особливого значення набуває важливість поєднання традиційних форм самостійної роботи студентів з інноваційними засобами організації самоосвітньої діяльності на засадах використання інтерактивних елементів неформальної освіти та інтеграції масових відкритих онлайн курсів у дистан-

ційному форматі підготовки соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зауважити, що у дидактиці та методиці вищої освіти не має єдності стосовно визначення самостійної роботи. Найчастіше її визначають – як метод навчання, прийом учіння або як форму організації освітнього процесу. У контексті підготовки фахівців соціальної сфери самостійна робота виступає тим способом формування їх самостійності, мобільності та конкурентоспроможності, зміцнення навичок розкриття особистісного потенціалу, що забезпечує у подальшому ефективне здійснення професійної діяльності на рівні світових стандартів. Водночас, особливості самостійної роботи як певного виду взаємодії викладача та студентів для досягнення результату освітнього процесу постійно перебувають у центрі уваги таких вітчизняних дослідників як А. М. Алексюк, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, І. Б. Іванова, О. В. Киричук, Г. М. Романова, Л. Т. Тюття. Вивченню змістовості пошуково-аналітичної та науково-дослідної самостійної роботи присвячені роботи О. А. Дубасенюк, В. А. Козакова, П. І. Підкасистого. Питання структурної організації процесу самостійної роботи досліджуються у працях А. М. Алексюка, І. М. Шимко, Л. В. Янчарської, а ефективність розробки інтерактивних методів та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій самостійної роботи при вивченні певних навчальних дисци-

плін висвітлюються Л. О. Савенковою, І. А. Шайдур, Н. О. Шишкіною. Однак питання розширення форм та методів самостійної роботи студентів в умовах дистанційної освіти в галузі «Соціальна робота» залишається відкритим.

Виходячи з цього, метою статті є обґрунтування необхідності використання елементів неформальної освіти для організації самостійної роботи майбутніх фахівців соціальної сфери та доведення важливості масових відкритих онлайн курсів для самоосвіти та професійного зростання студентів.

Методи дослідження: вивчення та узагальнення психолого-педагогічної й науково-методичної літератури для визначення особливостей організації самостійної роботи студентів при вивченні дисциплін з соціальної роботи; інтерпретація виокремлених форм та методів самостійної роботи студентів та їх класифікація для опису специфіки їх застосування під час дистанційного навчання; структурно-функціональний аналіз для вироблення висновків щодо основних напрямів удосконалення процесу організації самостійної роботи студентів.

Виклад основного матеріалу. Очевидно, що для здійснення якісної підготовки соціальних працівників необхідно задіяти увесь досвід її організації та здійснювати коректування кожного виду діяльності (аудиторної й позааудиторної навчальної та соціально-виховної) щодо інтеграції традиційних й інноваційних форм і методів навчання [2, с.235]. Нагадаємо, що найчастіше на практиці застосовують чотири основні моделі, відповідно до яких організовується самостійна робота студентів [1]: *модель соціальної взаємодії* (модель кооперованого навчання, метод соціальної допитливості, метод групового дослідження, лабораторний метод); *інформаційно-процесуальна модель* (модель розвитку наукового інтересу, модель розвиваючого навчання і когнітивного розвитку); *персоналогічна модель* (недирективне навчання, модель концептуальної системи); *біхевіористична модель* (модель модифікації поведінки). Відповідно до засобів засвоєння, зауважимо, що ці моделі мають спільні ознаки щодо визначення видів самостійної роботи в умовах організації як змішаного навчання, так і у дистанційному форматі, оскільки до кожної з дисциплін соціального спрямування складаються навчальні завдання, які розподіляються на обов'язкові та ті, що пропонуються майбутнім фахівцям соціальної сфери за власним вибором. При чому, межа від обов'язковою та вибірковою самостійною роботою чітко не встановлюється.

Водночас, найбільшу дидактичну реалізацію в системі соціальної освіти отримали обов'язкові види самостійної роботи студентів через тенденцію збільшення її питомої ваги та кількісного обсягу серед інших форм освітнього процесу. Вона стає важливим елементом діяльності студентів, перш за все, під час підготовки до лекцій, семінарів, практичних занять. Серед форм активізації самостійної роботи визначають оглядову лекцію з елементами проблемної, бінарну лекцію, нетрадиційні форми роботи на практичних заняттях, розв'язання тестових завдань тощо. Це дозволяє зміцнити навички самостійного здобуття нових знань для подальшого їх застосування в практичній соціальній роботі, підвищити мотивацію та пізнавальну активність студентів.

Основна перевага віддається організації самостійної роботи студентів для опанування змісту семінарських (семінари-дискусії, семінари-конференції, семінари-дослідження, проблемні семінари), практичних і лабораторних занять. Використання методів навчання (проблемний, евристичний, дослідниць-

кий) повинні сприяти формуванню системи вмінь самостійно розв'язувати типові та нетипові ситуації. Організація цього виду самостійної роботи спрямовується на поглиблення, узагальнення та закріплення знань, що набуті в процесі підготовки до професії «соціальний працівник». Традиційними формами позааудиторної самостійної роботи студентів є індивідуальні завдання: написання реферативних робіт; рецензування монографій з визначенням головної ідеї, вихідних положень, аргументації та рекомендацій щодо використання при вивченні навчальної дисципліни; аналіз-порівняння наукових концепцій за певними критеріями, засобами вирішення типових проблем тощо. Однак, слід зауважити, що поряд з цими формами досить широко застосовуються індивідуальні та групові завдання практичної спрямованості (за методом аналізу ситуацій), які сприяють не тільки закріпленню системи знань, вмінь та навичок, здатності до прийняття рішень, але й формуванню соціальної компетентності студентської молоді [6].

Виокремлюється самостійна робота студентів в умовах позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності (наукові студії, проблемні групи, конференції, круглі столи). Визначення самостійної роботи як пошуково-аналітичної та науково-дослідної, передбачає досягнення студентами певного рівня самостійності, відповідальності та творчого підходу до розв'язання завдань. Традиційно до пошуково-аналітичної самостійної роботи віднесено такі її форми: пошук та огляд літературних джерел; написання реферату, аналітичний розгляд наукової публікації; аналіз проблемних ситуацій, написання курсових, бакалаврських та магістерських робіт. Формами науково-дослідної роботи є участь у роботі проблемних груп, наукових конференціях, написання наукових публікацій, підготовка та виконання дослідницьких проєктів.

Очевидно, що організація самостійної роботи науково-дослідницького характеру у контексті підготовки до соціальної роботи [5] передбачає активне залучення студентів до участі у роботі наукових студентських гуртків й товариств, конференцій, конкурсів на кращі творчі та наукові роботи, публікацій тез та наукових статей.

Як бачимо, до обов'язкової самостійної роботи увійшли майже усі можливі її види. Однак, за кредитно-модульною системою підготовки фахівців соціальної сфери, відповідно до кожної робочої навчальної програми дисципліни соціального спрямування, слід чітко відобразити перелік обов'язкових та вибіркових форм самостійної роботи.

У той же час, організація самоосвітньої роботи майбутніх соціальних працівників повинна бути адаптована як до змішаного навчання, так і до умов дистанційної освіти на засадах послідовності й комплексності щодо використання освітніх ресурсів на масових відкритих онлайн платформах. Доцільність застосування певних видів самоосвітньої діяльності студентів визначається поєднанням особливостей «офлайн» та «онлайн» навчання, оскільки відповідальність за якість освіти повною мірою покладається не тільки на викладачів, але й на студентів. Тенденція використання інформаційно-комунікаційних технологій, активне залучення до масових онлайн платформ неформальної освіти та використання Інтернету, мобільних засобів зв'язку сприяли появі інноваційним формам організації самостійної роботи студентів.

Перспективи та можливості застосування масових відкритих онлайн-курсів (МООС) призводить до розширення ресурсного потенціалу для підготовки

соціальних працівників до інноваційної діяльності та сприяння ефективній професійній соціалізації та задоволенню самоосвітніх потреб студентів.

Ефективність застосування масових відкритих онлайн курсів забезпечується дотриманням певних принципів (орієнтація на вирішення проблем; інтерактивність; демонстративність; залучення учасників; інтегративність; масовість; співпраця; диференціація; автентичність ресурсів; зворотній зв'язок) [4, р.78-79], що мають впливати на якість самоосвіти. Крім цього, важливим є співвідношення між показниками реєстрації для проходження онлайн курсу та показниками його успішного завершення з отриманням відповідного сертифікату [3; 7].

З огляду на це, ми зосередили свою увагу на чинниках, що мають детермінувати вибір студентами

певних масових відкритих онлайн курсів (МООС) в умовах дистанційної освіти в галузі «Соціальна робота». Для цього вивчалися можливості масових відкритих онлайн платформ (EDUCATIONAL HUB, BYM ONLINE, PROMETHEUS, IMPACTORIUM) щодо розширення змісту, методів та форм дистанційного навчання соціальних працівників та урізноманітнення самостійної роботи студентів.

Дослідження чинників для успішного вибору та проходження й завершення масових відкритих онлайн-курсів показало заохочення студентів до здобуття нових знань, вмінь та навичок у межах нормативних та професійно-орієнтованих дисциплін соціальної роботи, підвищення здатності діяти та приймати рішення щодо розширення меж самоосвітньої діяльності (табл. 1)

Таблиця 1.

Оцінка чинників, що впливають успішність вибору та завершення студентами масових відкритих онлайн курсів (МООС)

Чинники	Відсотки щодо успішного завершення	Кількість вибору
Професійна підготовленість	72,2	38
Компетентність	47,5	25
Професійна спрямованість	39,9	21
Креативність	38,0	20
Лідерство	34,2	18
Критичне мислення	28,5	15
Організаційні уміння	24,7	13
Комунікативні уміння	22,8	12
Соціальне проектування	20,9	11
Мотиваційна активність	18,2	9
Наполегливість	13,3	7
Відповідальність	11,7	6
Амбіційність	9,5	5

Як бачимо, серед чинників, які детермінують вибір та успішне завершення масових відкритих онлайн курсів студентами основними стають професійна підготовленість, професійна компетентність та професійна спрямованість. Це свідчить про усвідомлення майбутніх фахівців соціальної сфери на необхідність здійснення професійної діяльності в галузі соціальної роботи на засадах розробки та впровадження інноваційних напрямів, методів, форм та технологій. Студентів більш за все турбує їх підготовленість до професійної діяльності (72,2%) та можливості підготовки забезпечити розвиток та прояв інноваційного потенціалу через сформованість його складових: компетентність (47,5%), спрямованість (39,9%), креативність (38,0%). У цілому можна стверджувати, що студенти підтримують ініціативи щодо розвитку власного потенціалу орієнтуючись на можливості неформальної освіти шляхом опанування масових відкритих онлайн курсів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, удосконалення напрямів самостійної

роботи майбутніх соціальних працівників в контексті організації дистанційної освіти в галузі «Соціальна робота» доводить доцільність поєднання окремих елементів неформальної освіти з її традиційними формами. Ефективним стає застосування масових відкритих онлайн курсів для розширення можливостей організації самостійної аудиторної та позааудиторної навчальної та соціально-виховної діяльності студентів у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Таким чином, відносно перебудови організації самостійної роботи в умовах дистанційного формату підготовки фахівців соціальної сфери можна зробити такі узагальнення та висновки: здійснити пошук механізмів самоуправління самостійної роботою студентів; визначитися з формами контролю та оцінювання самостійної роботи шляхів залучення до проходження масових відкритих онлайн курсів. Тому, необхідно глибоко осмислити різні форми самостійної роботи, їх можливості відповідно до норм і стандартів професійної підготовки соціальних працівників.

Список використаної літератури

1. Котова А. В. Висвітлення питань керування самостійною роботою студентів у педагогічній літературі. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2008. № 8 (147). С.23–27.
2. Савельчук І. Б. Механізми підвищення якості підготовки соціальних працівників. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. № 2(7). С.232-240.
3. Jordan R. Initial Trends in Enrolment and Completion of Massive Open Online Courses. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*. 2014. № 15 (1). P.133–160.
4. Margaryan A., Bianco M., Littlejohn A. Instructional quality of massive open online courses (MOOCs). *Computers & Education*. 2015. № 80. P.77-83.
5. Povidaichyk O., Vynogradova, O., Pavlyuk, T., Hrabchak, O., Savelchuk I., Demchenko I. Research activities of students as a way to prepare them for social work: adopting foreign experience in Ukraine. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. 14(1Sup1). P.312-327.
6. Savelchuk I., Bybyk D., Horban Y., Koshelieva O., Karakoz, O. Social competence of student youth: The experience of formation in the educational environment of the university within the conditions of pandemic. *Laplage Em Revista (International)*. 2021.

№ 7. P.481–490.

7. Yuan L., Powell S. MOOCs and open education: Implications for higher education (JISC CETIS white paper). 2013. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v15i1.1651>

References

1. Kotova, A. V. (2008). Vysvitlennia pytan keruvannia samostiinoiu robotoiu studentiv u pedahohichnii literaturi [Highlighting the issues of managing independent work of students in pedagogical literature]. *Visn. Luhan. nats. ped. un-tu imeni Tarasa Shevchenka : Pedahohichni nauky*, 88 (147), 23–27. [in Ukrainian].
2. Savelchuk, I.B. (2021). Mekhanizmy pidvyshchennia yakosti pidhotovky sotsialnykh pratsivnykiv [Mechanisms for improving the quality of training of social workers]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita*, 2 (7), 232-240. [in Ukrainian].
3. Jordan, R. (2014). Initial Trends in Enrolment and Completion of Massive Open Online Courses. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 15 (1), 133–160.
4. Margaryan, A., Bianco, M. & Littlejohn, A. (2015). Instructional quality of massive open online courses (MOOCs). *Computers & Education*, 80, 77-83.
5. Povidaichyk, O., Vynogradova, O., Pavlyuk, T., Hrabchak, O., Savelchuk, I., & Demchenko, I. (2022). Research Activities of Students as a Way to Prepare Them for Social Work: Adopting Foreign Experience in Ukraine. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*, 14 (1Sup1), 312–327.
6. Savelchuk, I., Bybyk, D., Horban, Y., Koshelieva, O., & Karakoz, O. (2021). Social competence of student youth: The experience of formation in the educational environment of the university within the conditions of pandemic. *Laplage Em Revista (International)*, 7, 481–490.
7. Yuan, L., & Powell S. (2013). MOOCs and open education: Implications for higher education. <https://doi.org/10.19173/irrodl.v15i1.1651>

Стаття надійшла до редакції 31.03.2022 р.

Стаття прийнята до друку 06.04.2022 р.

Savelchuk Iryna

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Department of Social Education and of Social Work
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine
Department of Social Pedagogy and of Social Work
Institute of Educational Problems of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Bybyk Daria

PhD in Social Work, Associate Professor
Department of Social Education and of Social Work
National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ukraine
Department of Social Pedagogy and of Social Work
Institute of Educational Problems of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORGANIZATION OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE EDUCATION OF «SOCIAL WORK»

Abstract. The article reveals the specifics of the experience of organization and management of independent work of higher education applicants in the field of "Social work" in the conditions of distance education. The expediency of combining and applying traditional and innovative methods and forms of organization of independent work in the process of professional training of social specialists is substantiated. It is found that the distance learning format enhances the value of mass open online courses, which ensure the acquisition of students' skills for independent acquisition of new knowledge for their further application in practical social work. Purpose of the study: justification of the need to use elements of non-formal education to organize the independent work of future social professionals and to prove the importance of mass open online courses for self-education and professional growth of students. The application of the study and analysis of literature and methods of system-functional analysis allowed to distinguish the main directions of improving the process of organizing independent work of students. Results of the study. It is proposed to combine traditional forms of independent work with elements of informal education during the distant form of organization of training of social workers. The main forms of independent work of students to ensure qualitative training of future social workers are described. The peculiarities of application of mass open online courses for self-education and professional growth of students are investigated. Therefore, it is necessary to deeply comprehend the various forms of independent work, their capabilities in accordance with the norms and standards of training of social workers.

Key words: independent work, distance education, future social specialists, methods and forms of organization of education, massive open online courses.